

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292. Ефективна економіка. 2025. № 5.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.5.30>

УДК 334.012

А. В. Рибчук,

*д. е. н., професор, професор кафедри математики та економіки,
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0377-7881>

М. Б. Паласевич,

*к. е. н., доцент, доцент кафедри математики та економіки,
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4474-543X>

Я. С. Лапчук,

*к. е. н., доцент, доцент кафедри математики та економіки,
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9928-1943>

М. Б. Файдула,

*аспірант кафедри математики та економіки,
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка*

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0004-2810-9064>

**УДОСКОНАЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ
СТИМУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ УКРАЇНИ У ПРОЦЕСІ
ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ**

A. Rybchuk,
Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Department
of Mathematics and Economics,
Ivan Franko State Pedagogical University of Drohobych

M. Palasevich,
PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of
Mathematics and Economics,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

Ya. Lapchuk,
PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the
Department of Mathematics and Economics,
Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University

M. Faydula,
Postgraduate student of the Department of Mathematics and Economics,
Ivan Franko State Pedagogical University of Drohobych

**IMPROVING THE ECONOMIC MECHANISM FOR STIMULATING THE
FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY OF SMALL AND MEDIUM-SIZED
BUSINESSES IN UKRAINE IN THE PROCESS OF EUROPEAN
INTEGRATION**

У статті досліджено напрямки удосконалення економічного механізму стимулювання зовнішньоекономічної діяльності українських підприємств малого та середнього бізнесу в процесі євроінтеграції. Зазначено, що інтернаціоналізація діяльності суб'єктів малого та середнього підприємництва виступає вагомим чинником підвищення ефективності їхньої зовнішньоекономічної спрямованості через використання наступних інструментів: по-перше, важливим стимулюючим чинником є можливість отримання податкового кредиту або відшкодування ПДВ при експорті; по-друге, звільнення від сплати ввізного мита та податку на додану вартість на

високотехнологічне обладнання, комплектуючі та технологічні лінії, що не виробляються в Україні, та котрі імпортуються для модернізації вітчизняного виробництва; по-третє, експортно-кредитне агентство України надає страхування, гарантії та фінансову підтримку експортерам малого та середнього підприємництва для мінімізації ризиків при виході на нові ринки; по-четверте, малий та середній бізнес має можливість отримувати грантову підтримку на підготовку до виходу на міжнародні ринки; по-п'яте, державні гарантії для залучення кредитів на фінансування експортних операцій через програму «Доступні кредити 5-7-9%» сприяють покращенню доступу МСБ до зовнішнього фінансування, що є критично важливим з огляду на обмежені можливості комерційного кредитування в Україні та високі процентні ставки. Підкреслено, що європейські країни пропонують широкий спектр митно-тарифних пільг, котрий може бути використаний для підтримки малого та середнього бізнесу в Україні. Підтверджено, що активна участь малого та середнього бізнесу в міжнародній торгівлі сприяє диверсифікації ринків збуту, залученню інновацій, що відкриває нові перспективи для залучення інвестицій і формує позитивний імідж України на світовій арені.

The article explores the directions of improving the economic mechanism for stimulating the foreign economic activity of Ukrainian small and medium-sized enterprises in the process of European integration. It is noted that the internationalization of the activities of small and medium-sized enterprises is a significant factor in increasing the efficiency of their foreign economic orientation, contributing to the growth of their competitive advantages in international markets through the use of the following tools: first, an important stimulating factor is the possibility of obtaining a tax credit or VAT refund upon export; second, exemption from import duty and value added tax on high-tech equipment, components and technological lines that are not produced in Ukraine and are imported to modernize domestic production; third, the Export Credit Agency of Ukraine provides insurance,

guarantees and financial support to exporters of small and medium-sized enterprises to minimize risks when entering new markets; Fourth, small and medium-sized businesses have the opportunity to receive grant support to prepare for entering international markets – this may include funds for participation in international exhibitions, certification of products in accordance with the standards of target markets; Fifth, state guarantees for attracting loans to finance export operations through the program "Affordable Loans 5-7-9%" contribute to improving SMEs' access to external financing, which is critically important given the limited possibilities of commercial lending in Ukraine and high interest rates. It is emphasized that European countries offer a wide range of customs and tariff benefits that can be used to support small and medium-sized businesses in Ukraine. It is confirmed that the active participation of small and medium-sized businesses in international trade contributes to the diversification of sales markets, the attraction of innovations, the modernization of production and the creation of new jobs, which opens up new prospects for attracting investments and forms a positive image of Ukraine on the world stag.

Ключові слова: *економічний механізм, інструменти стимулювання, малий та середній бізнес, експорт, імпорт, ввізне мито, страхування, експортно-кредитне агентство, доступні кредити.*

Keywords: *economic mechanism, incentive instruments, small and medium-sized businesses, export, import, import duty, insurance, export credit agency, available loans.*

Постановка проблеми. Інтернаціоналізація діяльності українських суб'єктів малого та середнього підприємництва виступає вагомим чинником підвищення ефективності їхньої зовнішньоекономічної спрямованості, сприяючи зростанню конкурентних переваг на міжнародних ринках та забезпечуючи основу для сталого економічного зростання. Завдяки цьому малі та середні підприємства отримують ширші можливості для використання

різноманітних економічних інструментів механізму стимулювання розвитку національної економіки, беручи активну участь у формуванні доданої вартості та створенні робочих місць. Водночас, посилений вплив державного регулювання створює певні загрози для стабільного функціонування сектору малого та середнього бізнесу, оскільки сучасні реформаційні процеси та актуальні економічні завдання вимагають гнучкого, адаптивного і водночас системного підходу до інтеграції та укріплення позицій таких суб'єктів господарювання у національній економічній системі. Збереження балансу між державною підтримкою і ринковими механізмами є важливою умовою для забезпечення довгострокової стійкості зовнішньоекономічної діяльності малого та середнього бізнесу в умовах глобалізаційних викликів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Європейська практика підтримки зовнішньоекономічної діяльності малого та середнього бізнесу дозволяє визначити напрямки реалізації ефективного механізму стимулювання розвитку вітчизняного підприємництва. Дослідженням таких аспектів активно займаються такі зарубіжні учені як –А. Амаро [11], Й. Вальде [14], М. Гувейя [11], К. А. Експозіто [10], Енрікес [11], Й. Кучевська [12], М. Лапінські [14], А.Навроцька [12], С. Надішіка [15], М. Невес [11], Ю. П'єрракіс [13], А. Сава [13], Х. Санчіс-Льопіс [10], С. Срой [14], С. Супун [15], Т. Томашевський [12], А. Тріго [11], Г. Ферілі [15].

Інструменти економічного механізму стимулювання експортно-імпортних операцій українських малих та середніх підприємств аналізують також і вітчизняні дослідники – Б. Алексанров [3], В. Васюта [1], В. Волік, М. Гороховський, В. Дикань [8], І. Дернова, О.Зубко [1], Л. Карпенко, В. Лойко [3], В. Лобас [1], Н. Мазій, Т. Мединська, Р. Мірошник [4], У. Прокоп'єва [4], І. Словська, Н. Фролова [2] та інші.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження інструментів економічного механізму стимулювання зовнішньоекономічної діяльності малого та середнього бізнесу в умовах євроінтеграції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний етап розвитку світового господарства характеризується активізацією глобалізаційних процесів, що охоплюють усі сфери економічної діяльності, зокрема й зовнішньоекономічну. Українські підприємства малого та середнього бізнесу (МСБ), які традиційно орієнтуються переважно на задоволення потреб місцевого та регіонального ринків, прагнуть інтегруватися в міжнародний економічний простір. Це зумовлено не лише необхідністю диверсифікації ринків збуту та пошуку нових партнерів, але й прагненням до підвищення конкурентоспроможності, освоєння передових технологій і залучення інвестицій. На сучасному етапі розвитку українського малого та середнього бізнесу питання виходу на зовнішній ринок стають надзвичайно актуальними. Підприємства МСБ розпочинають активно шукати можливості для експорту своєї продукції, участі у міжнародних виставках, форумах, онлайн-платформах, налагоджуючи партнерські зв'язки з іноземними компаніями. Така діяльність дозволяє не лише збільшувати обсяги продажів, але й отримувати доступ до нових технологій, інноваційних продуктів [10, с. 916] та управлінських рішень [4, с. 229].

Таблиця 1. Зовнішньоторговельний оборот України (2020–2024)

млрд дол. США

Рік	Експорт товарів (млрд. дол США)	Імпорт товарів (млрд. дол США)	Торговельний оборот (млрд. дол США))	Сальдо (млрд. дол США))
2020	49,2	54,2	103,4	–5,0
2021	68,1	73,0	141,1	–4,9
2022	44,2	55,4	99,6	–11,2
2023	36,0	63,5	99,4	–27,5
2024	41,6	70,7	112,3	–29,1

Джерело: сформовано та згруповано на основі [6]

Упродовж останніх років зовнішньоторговельна діяльність України зазнала помітних змін під впливом як зовнішньоекономічних факторів, так і внутрішньополітичної ситуації. 2020–2021 роки стали періодом динамічного зростання зовнішньоторговельного обороту, який досяг свого максимального значення у 2021 році. Це стало свідченням активізації міжнародної економічної

співпраці та стабільного розвитку торговельних зв'язків. 2022 рік ознаменувався різким спадом зовнішньоторговельної активності, спричиненим повномасштабним вторгненням РФ, внаслідок чого суттєво скоротилися обсяги як експорту, так і імпорту, що негативно позначилось на загальних показниках зовнішньоторговельного балансу. У 2023 році ситуація почала поступово стабілізуватися. Незважаючи на збереження сталого рівня експорту, зафіксовано незначне зростання імпорту. Це, водночас, привело до подальшого збільшення від'ємного сальдо зовнішньої торгівлі. 2024 рік продемонстрував тенденцію до відновлення зовнішньоторговельної діяльності. Обсяги зовнішньоторговельного обороту зросли на 13% у порівнянні з 2023 роком, що свідчить про поступове повернення української економіки до активнішої участі у міжнародній торгівлі [6].

Водночас, для українського малого та середнього підприємництва характерна низка викликів, пов'язаних із виходом на міжнародні ринки. Серед основних можна виокремити недостатню обізнаність у сфері міжнародного права, особливостей ведення бізнесу в різних країнах, брак досвіду участі в міжнародних комунікаціях і переговорних процесах, обмежені фінансові та кадрові ресурси. Окрім цього, підприємства МСБ стикаються з потребою адаптації своєї продукції до вимог іноземних ринків, сертифікації, стандартизації, а також складнощами логістики та митного оформлення. У цих умовах особливого значення набуває вибір адекватних форм, методів і механізмів здійснення зовнішньоекономічної діяльності. Йдеться про створення та розвиток відповідної інфраструктури для підтримки малого та середнього бізнесу в зовнішньоекономічній діяльності, а також про розбудову мережі експортно-кредитних агентств, логістичних центрів, спеціалізованих консалтингових компаній, кластерів та бізнес-асоціацій. Варто відзначити, що МСБ в Україні відіграє надзвичайно важливу роль у формуванні соціально-економічного образу країни. Цей сектор створює найбільш розгалужену мережу підприємств, орієнтованих переважно на масового споживача товарів і послуг,

забезпечуючи робочими місцями значну частину населення та сприяючи розвитку місцевих громад.

**Таблиця 2. Кількість малих та середніх підприємств в Україні
(2020–2023)**

Рік	Малі підприємства	Середні підприємства
2020	40 434	14 783
2021	42 877	7 811
2022	15 318	1 674
2023	15 964	2 633

Джерело: сформовано та згруповано на основі [6]

За різними оцінками, українські МСП формують близько 10–15 % загального експорту країни (загальний експорт у 2024 році склав близько 41,6 млрд доларів США, із яких МСП – приблизно 5–6 млрд. доларів США). Так, український малий і середній бізнес відіграє важливу роль в експорті аграрної продукції, металів та машинобудування. МСБ також активно залучений у виробництві та експорті ІТ-послуг, які залишаються значущою складовою експорту послуг України. У 2024 році експорт послуг зріс на 3,8% і досяг 17,2 млрд. доларів США, при цьому комп’ютерні послуги склали 6,4 млрд. доларів США [6].

Існує низка оцінок та тенденцій, які дозволяють сформувати загальне уявлення про участь МСБ в експортній діяльності країни. Частка експортерів серед МСБ: За даними дослідження ABMDD, близько 25% українських малих та середніх підприємств активно займаються експортом, орієнтуючись на ринки ЄС, США та країн Азії. Уряд України схвалив Стратегію розвитку малого та середнього бізнесу до 2027 року, яка передбачає збільшення кількості експортерів до більш ніж 35 тисяч [1, с. 208]. Це свідчить про наміри держави активно підтримувати експортну діяльність МСБ. Особливо актуальним це є в умовах післявоєнного відновлення економіки, коли малий і середній бізнес може стати драйвером відбудови, створення нових робочих місць і

нарощування експортного потенціалу країни. МСБ є більш гнучким і здатним оперативно реагувати на зміни кон'юнктури міжнародного ринку, впроваджувати інновації, адаптувати продукцію та послуги під вимоги іноземних споживачів. Водночас, активніше використання українським малим та середнім бізнесом цих позитивних тенденцій стримується низкою суттєвих проблем. Насамперед, це недосконалість нормативно-правової бази, яка регулює господарську діяльність МСБ та експортно-імпортні операції. Існуюча система часто ускладнює вихід малих підприємств на зовнішні ринки через бюрократичні перепони, складні митні процедури, обмеженість доступу до фінансових інструментів і програм державної підтримки експорту.

Серед основних інструментів економічного механізму стимулювання розвитку українських підприємств МСБ важливе місце займають податкові інструменти, зокрема податкові пільги для експортерів. Одним із таких механізмів є звільнення або зниження ставки податку на додану вартість (ПДВ) на експортні операції, що дозволяє підприємствам бути конкурентоспроможнішими на міжнародних ринках завдяки зменшенню податкового навантаження на кінцеву вартість товарів та послуг. Окрім того, важливим стимулюючим чинником є можливість отримання податкового кредиту або відшкодування ПДВ при експорті. Це дозволяє підприємствам повертати суму сплаченого ПДВ за придбані товари, роботи чи послуги, які були використані у виробництві продукції на експорт, що позитивно впливає на обігові кошти підприємств. Особливо актуальним цей механізм є для МСБ в умовах обмежених фінансових ресурсів, адже своєчасне відшкодування ПДВ дозволяє підтримувати ліквідність бізнесу та забезпечувати подальше фінансування виробничих і зовнішньоекономічних операцій [2].

Водночас варто враховувати, що в сучасних українських реаліях процес адміністрування податкових пільг і процедур відшкодування ПДВ супроводжується, на жаль, певними бюрократичними труднощами та ризиками для підприємств. Зокрема, затримки з відшкодуванням ПДВ або додаткові перевірки з боку контролюючих органів можуть створювати перешкоди для

стабільної діяльності експортерів, особливо малих і середніх компаній, для яких кожна гривня обігових коштів є надзвичайно важливою. Так, загальний обсяг податкових пільг За перше півріччя 2024 року митні пільги склали 98,3 млрд грн, що становить 35% від усіх надходжень митних платежів. Це на 20,6 млрд грн (26 %) більше, ніж за аналогічний період 2023 року. З цієї суми 15,7 млрд грн (16 %) припадає на звільнення від сплати мита на товари, що походять з країн, з якими Україна уклала угоди про вільну торгівлю, зокрема з ЄС. Водночас, встановлено пільги для експортерів сільськогосподарської продукції. З 1 грудня 2024 року запроваджено режим експортного забезпечення (РЕЗ) для експорту окремих видів сільськогосподарської продукції. Ставка ПДВ 0 %: застосовується, якщо експортер повертає не менше 80 % валютної виручки протягом встановленого терміну. Ставка ПДВ 14 % або 20 %: застосовується, якщо повернуто менше 80 % валютної виручки. Обов'язкова реєстрація податкової накладної: не пізніше ніж за 30 днів до подання митної декларації. Встановлення мінімально допустимих експортних цін: експортна ціна не може бути нижчою за встановлену мінімальну. Пільги для імпорту обладнання передбачають звільнення від ПДВ та мита на період дії воєнного стану відносно обладнання, необхідного для виробництва та ремонту машин механізованого розмінування, а також енергетичного обладнання (електрогенератори, акумулятори, обладнання для вітро- та сонячної генерації) [3, с. 113].

З огляду на це, подальше удосконалення податкових стимулів для експортерів, спрощення процедур відшкодування ПДВ, а також забезпечення прозорих і передбачуваних умов для отримання податкових пільг є важливим напрямом державної економічної політики щодо підтримки МСБ в Україні. Це дозволить не лише розширити експортні можливості українських підприємств, але й створити сприятливе середовище для залучення інвестицій, модернізації виробництва та інтеграції національної економіки у світові ринки.

Стимулювання зовнішньоекономічної діяльності українських підприємств МСБ може здійснюватися через комплекс інструментів митно-

тарифного регулювання, адаптованих до сучасних умов України та її інтеграції у світовий економічний простір. Зокрема, до таких заходів належать:

по–перше, запровадження та розширення спрощених митних процедур для мікро-, малих та середніх підприємств. Це може включати спрощене електронне декларування, прискорене проходження митного контролю, зменшення обсягу необхідної документації та можливість використання процедур авторизованого економічного оператора (АЕО), що набуває дедалі більшого значення в контексті гармонізації митного законодавства з нормами ЄС. Станом на початок березня 2024 року, 31 українська компанія отримала статус АЕО, що надає спрощення митних процедур та переваги в міжнародній торгівлі. Цей статус може бути особливо корисним для МСБ, які активно займаються зовнішньоекономічною діяльністю;

по–друге, звільнення від сплати ввізного мита та податку на додану вартість (ПДВ) на високотехнологічне обладнання, комплектуючі та технологічні лінії, які не виробляються в Україні, та які імпортуються для модернізації вітчизняного виробництва. Це дозволить підвищити конкурентоспроможність українських підприємств на зовнішніх ринках, сприятиме оновленню основних фондів та впровадженню інновацій.

У першому півріччі 2024 року українські суб'єкти малого та середнього бізнесу отримали значні митні пільги, що сприяли зменшенню податкового навантаження та підтримці підприємницької діяльності в умовах війни. Загальна сума наданих пільг зі сплати митних платежів склала 98,3 млрд. грн., що становить 35 % від усіх надходжень митних платежів до державного бюджету (280,9 млрд. грн.). Порівняно з аналогічним періодом 2023 року, обсяг пільг зріс на 20,6 млрд. грн., або на 26 %. Структура пільг розподілена наступним чином: 42,8 млрд. грн. (43,5 %) – пільги на імпорт товарів оборонного призначення; 30,4 млрд. грн. (31 %) – пільги на підакцизні товари, зокрема тютюн для виробництва інших підакцизних товарів; 15,7 млрд. грн. (16 %) – звільнення від сплати мита на товари з країн, з якими Україна уклала угоди про вільну торгівлю, передусім з ЄС. 5,3 млрд. грн (5,4 %) – пільги на

імпорт електромобілів; 4,2 млрд. грн.. (4,1 %) – інші пільги, визначені законодавством України. Верховна Рада України розширила перелік товарів, звільнених від сплати мита та ПДВ при ввезенні в Україну [3, с. 118]. Це стосується, зокрема, електрогенераторного обладнання, акумуляторів, устаткування для вітро- та сонячної генерації, що може бути актуальним для МСБ, які займаються енергетикою або потребують енергетичної незалежності;

по–третє, активне використання режимів митного складу, вільної митної зони, переробки на митній території України та переробки за межами митної території, що надає підприємствам гнучкість в управлінні зовнішньоекономічними операціями. Зокрема:

- митні склади дозволяють зберігати товари без сплати митних платежів до моменту їх випуску у вільний обіг або реекспорту;

- вільні митні зони (ВМЗ) можуть бути ефективним майданчиком для залучення іноземних інвестицій, виробництва товарів із доданою вартістю та експорту;

- режим переробки на митній території України дає можливість імпортувати сировину чи комплектуючі для виготовлення продукції з подальшим її експортом, сплачуючи мита тільки за необхідності;

по–четверте, удосконалення процедур нетарифного регулювання, зокрема сертифікації, стандартизації та ліцензування, з урахуванням вимог Угоди про асоціацію з ЄС. Це створює умови для взаємного визнання сертифікатів, скорочення витрат на експортно-імпорتنі операції та підвищення доступу українських товарів на європейські ринки;

по–п’яте, впровадження програм державного стимулювання для експортерів, зокрема компенсації витрат на логістику, участь у міжнародних виставках, сертифікацію продукції за кордоном, а також створення та розширення мережі торговельних представництв України за кордоном, які можуть сприяти пошуку нових ринків збуту [5, с. 64];

по–шосте, підтримка цифровізації митних процедур — розвиток Єдиної автоматизованої інформаційної системи митних органів України, впровадження

електронних сертифікатів, декларацій і транзитних процедур відповідно до Конвенції про єдину транзитну процедуру NCTS, що дозволить спростити та пришвидшити переміщення товарів через митний кордон.

За даними Європейської Комісії з питань торгівлі, понад 750 000 європейських компаній експортують товари за межі Європейського Союзу, близько 600 000 з них – малі та середні підприємства. Це 80 % від загальної кількості європейських фірм, що експортують товари за кордон, що є лише частиною малих та середніх підприємств, комерційно активних на ринках за межами Європи [13, с. 318]. З усіх переваг угод про вільну торгівлю тарифні преференції зони вільної торгівлі все ще сприймаються як найважливіші. Малий та середній бізнес переважно отримує вигоду від преференційних тарифів під час імпорту товарів до ЄС, що видно з рівня використання преференцій. Коефіцієнт використання преференцій (PUR) для імпорту, як правило, вищий, ніж для експорту. Так, PUR для імпорту становив 87 % у 2018 році, але для експорту ЄС він становив 80 % або вище лише для 44 % країн-партнерів. Це пояснюється тим, що МСП-імпортери мають прямий економічний стимул використовувати для себе переваги торговельних угод щодо імпорту проміжних товарів з країн-партнерів, і, таким чином, значно виграти від зростання кількості торговельних угод, укладених ЄС. З іншого боку, МСП-експортери отримують порівняно меншу вигоду. Так, у 2019 році лише 48 % експорту машин ЄС до Південної Кореї отримали нульовий тариф. З решти 52 %, кілька товарів, що відповідають вимогам, отримали повну тарифну ставку завдяки тому, що їх експортували МСП [12, с. 36].

Фінансово-кредитна підтримка є одним із ключових стимулів розвитку експортноорієнтованого бізнесу в Україні, особливо для представників малого та середнього підприємництва. Наразі в Україні існує низка інструментів державного, регіонального та міжнародного рівня, які дозволяють спростити доступ до фінансування експортної діяльності.

1. Державні та регіональні програми фінансування експорту: Українські підприємці можуть скористатися спеціалізованими програмами

підтримки експорту, які реалізуються за участі державних інституцій, зокрема Експортно-кредитного агентства України (ЕКА). ЕКА надає страхування, гарантії та фінансову підтримку експортерам для мінімізації ризиків при виході на нові ринки. Окрім того, у багатьох регіонах діють місцеві програми підтримки малого і середнього бізнесу, які передбачають фінансування інвестиційних та експортних проектів [7, с. 83].

2.Компенсація відсоткових ставок за кредитами на експортні проекти. Для зменшення фінансового навантаження на підприємства, котрі планують вихід на зовнішні ринки або розширення експортної діяльності, діють програми компенсації частини відсоткових ставок за банківськими кредитами. Зокрема, за умовами окремих державних і регіональних програм, МСБ може отримати часткове відшкодування відсотків, сплачених за кредитами, що залучені для реалізації експортних контрактів або придбання обладнання та послуг, необхідних для виробництва експортної продукції.

3.Гранти, субсидії та пільгове кредитування на розвиток експортноорієнтованого бізнесу. Малий та середній бізнес має можливість отримувати грантову підтримку на підготовку до виходу на міжнародні ринки – це можуть бути кошти на участь у міжнародних виставках, сертифікацію продукції відповідно до стандартів цільових ринків, розробку маркетингових стратегій тощо [14, с. 1290]. Також діють програми пільгового кредитування під нижчі відсоткові ставки, що дозволяють інвестувати в оновлення виробництва, закупівлю обладнання чи логістичне забезпечення експортних поставок. Окрім того, експортноорієнтований МСБ може скористатися можливостями співпраці з міжнародними організаціями та фондами, які підтримують розвиток малого та середнього бізнесу в Україні, зокрема через надання технічної допомоги, грантів на розвиток або спільного фінансування інвестиційних проектів. Так, зокрема здійснюється державна підтримка експорту агропродукції до ЄС в межах безмитних квот, які перш за все розподіляються серед дрібних та середніх виробників та реалізується державна програма - «Доступні кредити 5–7–9%» – що доступно для експортного

потенціалу МСБ з можливістю отримати до 90 млн грн на оборотні кошти, інвестиції та рефінансування [8, с. 96]

Гарантійно-страхові інструменти є також важливим елементом стимулювання та підтримки зовнішньоекономічної діяльності українських підприємств малого і середнього бізнесу. В умовах посиленої конкуренції на світових ринках, а також з огляду на актуальні економічні виклики, які постали перед Україною внаслідок повномасштабної агресії РФ, такі інструменти набувають особливого значення для забезпечення безпеки та стабільності експортної діяльності українських компаній. Одним із ключових напрямів є страхування експортних кредитів від комерційних і політичних ризиків. Це дозволяє підприємствам убезпечити себе від можливих збитків, пов'язаних із невиконанням контрактів іноземними партнерами через фінансову неспроможність, затримки платежів або форс-мажорні обставини, зокрема політичні конфлікти, зміни торговельних обмежень чи валютні коливання. Особливо актуальною така підтримка є для підприємств, які вперше виходять на нові зарубіжні ринки, де відсутній достатній досвід роботи з контрагентами.

Окрім того, державні гарантії для залучення кредитів на фінансування експортних операцій сприяють покращенню доступу МСБ до зовнішнього фінансування [9, с. 11], що є критично важливим з огляду на обмежені можливості комерційного кредитування в Україні та високі процентні ставки. Такі гарантії дозволяють підприємствам залучати кошти на вигідніших умовах для реалізації експортних контрактів, модернізації виробничих потужностей, виходу на нові ринки та диверсифікації експортної географії. Особливу роль у цьому напрямі відіграє Експортно-кредитне агентство України (ЕКА), яке здійснює страхування експортних ризиків та надає відповідні гарантії українським експортерам. У співпраці з урядом та міжнародними фінансовими інституціями, агентство допомагає МСБ компенсувати ризики зовнішньоекономічної діяльності та стимулює зростання експорту продукції з високою доданою вартістю [8, с. 99].

В Україні активно реалізуються державні програми стимулювання інновацій та цифровізації, особливо орієнтовані на розвиток експортного потенціалу малого та середнього бізнесу. Зокрема, підприємства МСБ мають можливість скористатися програмами грантової підтримки для розробки інноваційної продукції, яка може бути представлена на міжнародних ринках. Такі ініціативи спрямовані на підвищення конкурентоспроможності українських виробників, впровадження сучасних технологій, а також створення нових робочих місць [11, с. 14].

Окрему увагу держава приділяє підтримці ІТ-компаній, стартапів та представників креативних індустрій, які є драйверами цифрової трансформації економіки. Для таких підприємств передбачено доступ до програм фінансування, консультаційної та освітньої підтримки, участі у міжнародних виставках та акселераційних програмах. Завдяки цим можливостям українські МСБ можуть не лише модернізувати свої бізнес-процеси, але й виходити на зовнішні ринки з конкурентними інноваційними продуктами та послугами. Окрім того, в Україні діють проекти з цифрової трансформації бізнесу, в межах яких малі та середні підприємства можуть отримати допомогу у впровадженні цифрових сервісів, CRM-систем, електронного документообігу та онлайн-торгівлі. Це дозволяє малим та середнім підприємствам підвищити ефективність роботи, зменшити витрати та розширити клієнтську базу, зокрема за рахунок виходу на закордонні ринки [15, с.141]. Отже, держава створює умови для інтеграції українських МСБ у глобальні ланцюги доданої вартості, посилення їхніх позицій на міжнародній арені та сприяє розвитку інноваційного підприємництва в Україні.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Таким чином, стимулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств малого та середнього бізнесу в Україні є не лише важливим чинником підвищення їхньої конкурентоспроможності, але й потужним драйвером економічного зростання держави загалом. Активна участь малого та середнього бізнесу в міжнародній торгівлі сприяє диверсифікації ринків збуту, залученню

інновацій, модернізації виробництва та створенню нових робочих місць. Це, своєю чергою, зміцнює економічну стабільність країни, відкриває нові перспективи для залучення інвестицій і формує позитивний імідж України на світовій арені.

Для досягнення цих стратегічно важливих цілей необхідно комплексно застосовувати стимулюючі інструменти зовнішньоекономічної діяльності малого та середнього бізнесу. Зокрема, йдеться про вдосконалення державної політики підтримки експортерів, адаптацію її до сучасних глобальних викликів, створення сприятливого бізнес-клімату, розбудову сучасної логістичної та інформаційної інфраструктури, а також формування ефективних інструментів стимулювання експортної активності. Особливу увагу слід приділити підвищенню експортної спроможності малого та середнього бізнесу шляхом навчання, консалтингової підтримки, забезпечення доступу до фінансових ресурсів і сприяння участі у міжнародних виставках та торгових місіях. Лише за умови системного підходу та тісної взаємодії бізнесу, держави і профільних інституцій можна забезпечити сталий розвиток українського малого та середнього підприємництва на зовнішніх ринках і закласти міцний фундамент для довгострокового економічного зростання країни.

Література

1. Васюта В., Зубко О., Лобас В. Сучасні проблеми розвитку малого підприємництва в Україні. Галицький економічний вісник. No 2 (87) 2024. С. 207–213.
2. Дикань, В., & Фролова, Н. (2022). Напрями та інструменти державної підтримки розвитку малого та середнього бізнесу в Україні у воєнний час. Економіка та суспільство, (38).
3. Захожай К. В., Рудик Н. В., Сивульська Н. М. Митне регулювання в Україні у довоєнний та воєнний періоди. Проблеми економіки. 2024. № 1 (59). С. 112–120.

4. Лойко В.В., Б.В. Александров Б.В. Підтримка та розвиток малого та середнього бізнесу в Україні в умовах війни. *European scientific journal of Economic and Financial innovation* №1(11) 2023. С.228–237.

5. Мірошник Р. О., Прокоп'єва У. О. Розвиток малого і середнього бізнесу в Україні: проблеми і перспективи. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. Серія "Проблеми економіки та управління". Т. 4, № 1, 2020. С. 63–71.

6. Офіційний сайт Державної служби статистики України. Статистична інформація. URL: www.ukrstat.gov.ua. (дата звернення 4 .05.2025).

7. Харченко Р.В. (2022). Проблеми та перспективи розвитку малого бізнесу в Україні. *Бізнес-інформ*. № 8. С. 81–87.

8. Ясинівська І.Ф., Лосєк Я.Д. (2022). Фінансовий стан малих підприємств: проблеми, тенденції, перспективи. *Бізнес-інформ*. № 8. С. 95–101.

9. Durst Susanne & Gerstlberger Wolfgang, (2020). "Financing Responsible Small- and Medium-Sized Enterprises: An International Overview of Policies and Support Programmes," *JRFM*, MDPI, vol. 14(1), pp. 1–23.

10. Exposito A., Sanchis-Llopis J. Innovation and business performance for Spanish SMEs: New evidence from a multi-dimensional approach. *Int. Small Bus. J.*, 36 (2018), pp. 911–931.

11. Henriques, Carla Oliveira; Viseu, Clara; Neves, Maria; Amaro, Ana; Gouveia, Maria; Trigo, António. (2022). How efficiently does the EU support research and innovation in SMEs? *Journal of open innovation*, 2022-06, Vol.8 (2), pp.1–36.

12. Kuczevska, J. Nawrocka, A. Tomaszewski, T. The European Union's Small and Medium-Sized Enterprises Policy. The Role of the Small Business Act for Europe. *The Review of European Affairs*. Vol. 8. 2024. pp. 33–44.

13. Sava, A. S. 2020. Smes development in Romania throughout the 21st century. *Annals of the University of Oradea, Economic Science Series*. 29 (2), pp. 315–325.

14. Srhoj, S., S., Lapinski, M., Walde, J. 2021. Impact evaluation of business development grants on SME performance. *Small Business Economics*. 57 (3)3, pp. 1285–1301.

15. Supun, S., Nadeeshika, S. 2021. Impacts of innovation and skills for the development of latvian food smes. *Acta Prosperitatis*. 12, pp. 137–156.

References

1. Vasyuta, V. Zubko, O. and Lobas, V. (2024), “Current problems of small business development in Ukraine”, *Galician Economic Bulletin*, vol, 2, pp. 207-213.

2. Dykan, V. and Frolova, N. (2022), “Directions and instruments of state support for the development of small and medium-sized businesses in Ukraine during wartime”, *Economy and Society*, vol. 38.

3. Zakhozhai, K. Rudyk, N. and Syvulska N. (2024), “Customs regulation in Ukraine in the pre-war and war periods”, *Problems of economy*, vol, 1, pp. 112-120.

4. Loiko, V. and Aleksandrov, B. (2023), “Support and development of small and medium-sized businesses in Ukraine during wartime”, *European scientific journal of Economic and Financial innovation*, vol. 1, pp. 228-237.

5. Miroshnyk, R. and Prokop'eva, U. (2020), “Development of small and medium-sized businesses in Ukraine: problems and prospects”, *Bulletin of the National University “Lviv Polytechnic”. Series “Problems of Economics and Management”*, vol, 4, pp. 63-71.

6. The Official site of the State Statistics Service of Ukraine (2024), “Statistical information”, available at: www.ukrstat.gov.ua. (Accessed 4 May 2025).

7. Kharchenko, R.V. (2022), “Problems and prospects of small business development in Ukraine”, *Business-inform*, vol, 8, pp. 81-87.

8. Yasynivska, I. and Loek, Ya. (2022), “Financial condition of small enterprises: problems, trends, prospects”, *Business information*, vol, 8, pp. 95-101.

9. Durst, S. and Gerstlberger W. (2020), “Financing Responsible Small-and Medium-Sized Enterprises: An International Overview of Policies and Support Programs”, *JRFM, MDPI*, vol. 14(1), pp. 1-23.

10. Exposito, A. and Sanchis-Llopis, J. (2018), "Innovation and business performance for Spanish SMEs: New evidence from a multi-dimensional approach", *Int. Small Bus. J.*, vol. 36, pp. 911-931.
11. Henriques, C. Viseu, C. Neves, M. Amaro, A. Gouveia, M. and Trigo, A. (2022), "How efficiently does the EU support research and innovation in SMEs?", *Journal of open innovation*, vol. 8, pp. 1-36.
12. Kuczevska, J. Nawrocka, A. and Tomaszewski, T. (2024), "The European Union's Small and Medium-Sized Enterprises Policy. The Role of the Small Business Act for Europe", *The Review of European Affairs*, vol. 8, pp. 33-44.
13. Sava, A. (2020), "SMEs development in Romania throughout the 21st century. Annals of the University of Oradea", *Economic Science Series*, vol. 29, pp. 315-325.
14. Srhoj, S. Lapinski, M. and Walde, J. (2021), "Impact evaluation of business development grants on SME performance", *Small Business Economics*, vol. 57, pp. 1285-1301.
15. Supun, S. and Nadeeshika, S. (2021), "Impacts of innovation and skills for the development of Latvian food companies", *Acta Prosperitatis*, vol. 12, pp. 137-156.

Стаття надійшла до редакції 07.05.2025 р.